

Unterstadt

Nem tudom, hogy azon a pénteken, három óra körül, a munkából hazaérve, miért kezdtem el sietősen pakolni, ruháimat véletlenszerűen abba a gurulós kofferba gyömöszölni, amely utolsó bécsi látogatásom óta még mindig az ablak alatt porosodott. Nem tudom, hogy végül is miért döntöttem úgy, hogy felszállok a vonatra, amely már évek óta tizenhét óra öt perckor indul Zágrárból Eszékre az első vágányról. Mindössze egy-másfél órával ezelőtt még egy zagorjei plébánia-templomból származó pufók, pocakos angyal málladozó, hámló aranybőrét ragasztgattam vissza, amely mindenütt látni engedte a fát, amiből a figura készült, s amely engem az első pillanattól kezdve egy múmia összeaszott izmaira emlékeztetett. Az angyal kerekded formáit, túlméretezett fenekét simítva egyetlen pillanatra sem gondoltam sem édesanyámra, sem Eszékre. Tényleg nem tudom, végül miért döntöttem az utazás mellett. Mint ahogy azt sem, hogy mintegy tíz évvel ezelőtt miért töltöttem magamba egy maréknyi altatót. Jól emlékszem ugyanakkor a kedves és nyugodt, szinte nőies Risjak doktorra, aki, mint egy durcás gyerekhez, közel hajolt hozzám, s azt ismételtette, hogy legyenek őszinte, és mondjam meg, mi van velem. „Semmi bajom”, feleltem mindannyiszor, fejemet elfordítva. Éreztem, hogy elviselhetetlenül bűdös a leheletem, nem akartam az arcába lélegezni. Szégyelltem magam, s hozzá szerettem volna vágni: „Nem mosta ki rendesen a gyomromat!” De ő nem adta fel, mintha a hatalmas orra megfosztotta volna a szaglástól, közel hajolva maradt, azt ismételtette, hogy a „semmi” nem kényszeríti az embert arra, hogy távozzon és soha ne térjen vissza. Végül egyenesen a szemébe néztem, és azt mondtam: „Unatkoztam”.

Azon a pénteken nem unatkoztam. Ahelyett, hogy a vonatra rohanok, ülhettem volna a rajzasztal mellett, egész hétvégén a ceruzámmal játszadozva a papíron, vagy foghattam volna egy könyvet, három nap vízszintes testhelyzet, becsukott ablakok, hogy ne halljam a világ zaját, bekapcsolt ventilátor; mint egy vastag kartondobozba, önmagamba zárkózhattam volna.

Nem tudom, miért ültem fel arra a vonatra. Nem hiszek a paranormálisban, bár néha szinte halálra rémítettek a szellemek, amelyek halála előtt közel egy teljes évig látogatták a nagymamámat a szobácskájában. Nem, nem hiszem, hogy bármit is éreztem volna, vagy hogy egy túlvilági hang azt súgta volna a fülembe, hogy édesanyám éppen akkor fog meghalni, amikor a vonat valahol Koprivnica után jár, s amikor a mit sem sejtő utasok arra gondolnak, hogy visszatérnek oda, ahonnan elindultak.

Ivana Šojat (Šojat-Kučić) 1971-ben született Eszéken. Író, esszéista, költő, műfordító. Jelenleg a eszéki Horvát Nemzeti Színház munkatársa, Eszéken él és dolgozik.

Részletek a regény kezdetéből (Ivana Šojat-Kučić: *Unterstadt*. Fraktura, Zagreb, 2009.).

Édesanyám pedig éppen azon a pénteki napon halt meg, amikor a Zágrábtól Eszékig tartó utat négy óra alatt végigdöcögő vonat zsúfolt fülkéjében ültem. A fenekem zsibbadt, az ölemben keresztretjvény feküdt, üres mezőit a vonat szüntelen rázkódása miatt remegő betűkkel töltöttem ki. Nyári meleg volt – a nyár ebben az 1999-es esztendőben úgy döntött, hogy átgorja a tavaszt –, a kezem izzadt, a ceruza csúszkált az ujjaim között. Időnként lopva a velem szemben szunyókáló öregemberre pillantottam, fejét a néha meglebbenő piszkos, sárgás függönynek támasztotta, amely időnként eltakarta az arcát. Nyitott szája sarkából vékonyan csordogált a nyál. Csontos volt az öreg, a bőre sárga, zsiros, ősz szálakkal tarkított haját hátrafésülve hordta. Bruegel jutott eszembe, képeinek szerencsétlen, szanaszét futó alakjai. Az öreg is ilyen szerencsétlen, büdös benyomást keltett. Az ülés alá húztam a lábam, nehogy véletlenül hozzám érjen széttaposott, valószínűleg soha ki nem pucolt cipőinek orrával. Mellettem, egy üléssel arrébb, egy öregasszony ült, folyamatosan grimaszolt a szájával, nyelvével a műfogsorát piszkálta, amely így megállás nélkül csattogott. Néha ránéztem a szemem sarkából. Alig tudtam megállni, hogy rászóljak: „Asszonyom, szépen kérem, hagyja abba. Halálra idegesít! Kiveszem a fogsorát és kihajítom az ablakon.” De semmit sem mondtam. Csak az alsó állkapcsom görcsölt, s az ajkaim préselődtek egyenes vonallá.

[...]

Meg voltam győződve róla, hogy az öreg Jozefina túloz abban az öreges írástudatlansággal, cirkalmas betűkkel írt levelében. Öreges írástudatlanságot mondtam, mert az idős emberek az idő múlásával mintha elfelejtenék a központosítást, pontok és vesszők nélküli mondataik egymásba folynak, érthetetlené válnak, ahogy esik, úgy puffan módon írnak, épp úgy, ahogy az öreges gondolatok követik egymást. Jól emlékszem, hogy megmosolyogtam ezt a levelét, az egyenetlen nagyságú betűivel, amelyek helyenként olyanok voltak, mint a göcsörtös krumpli, s arra gondoltam, hogy drága Istenem, csak ne legyenek egy szép nap én is olyan, mint ő.

[...]

Magam elé képzeltem a görnyedt hátú, sasorrú frau Jozefinát, a kiszáradt és összeaszott öregasszonyt, akiről az édesapám úgy húsz éve, valamikor a halála előtt azt mondta, hogy mindannyiunkat túl fog élni. Mindannyiunkat eltemet. Viccelt. Nevetni nem tudott, mert a rák addigra már felfalta a levegőt a tüdejéből. Elképzeltem, hogyan szenved Jozefina a golyóstollal, hogyan csücsöríti a száját és ráncolja a homlokát, hogyan próbál meg a levéllel hívni, puhítani, hazacsalogatni édesanyámhoz. Elképzeltem, ahogy elégedetten bólint, mint egy plüsskuty a autó hátsó ablakában, s írja cifra, az ízlésemhez képest túlságosan is cifra levelét: „Anyukád haldoklik szívecském drága drága Katarinácskám Keti.” Írja szólavináját vesszők, egyetlen pont nélkül. Elképzeltem bütykös ujjait, ahogy minden lehetséges módon megpróbálják megmarkolni az elszabaduló, csúszkáló, a papíron remegő tollat, s írja a nevetséges, mindenféle nagyságú betűket. Nevetséges, ugyanakkor tragikus is a tény, hogy a vonaton egy pillanatra sem

gondoltam édesanyámra. Elgondolkodtam frau Jozefinán, frau Malasztoson, ahogy édesapám tréfásan nevezte.

Amikor este kilenc után végre zsidbadt fenékkal leszálltam a vonatról, az ég-bolt már fekete volt. Seholy egy csillag. Fekettem minden egy sűrű, fekete, pislákoló utcai lámpákkal gyéren megvilágított plüsstakaróra hasonlított, amelyen úgy tükröződött a fény, akár egy fekete baskerville bundáján. Az ébredő május édeskés illatát hozta felém a szél. Megéreztem a jácint illatát, s elmosolyodtam. Nagymamám jutott az eszembe, és a jázminjai, amelyek mintegy díszőrségeként álltak a ház bejárata előtti ároktól a házig vezető ösvény mellett. Önkéntelenül elmosolyodtam, mintha a távolban egy kedves, jóindulatú ismerőst pillantottam volna meg mosolyogva közeledni felém. A várost viszont, amely egy pillanatra jácintillattal mosolygott rám, nem ismertem meg. Valahogy minden más lett, egy hajszálnyit minden megváltozott, mintha minden kicsit arrébb csúszott volna. A vasútállomás mellett nem volt meg az az önkiszolgáló, ahol a hallgatók és a focidrukkerek a félév kezdete, illetve hazautazásuk előtt lehajtottak néhány sört, amitől a vonaton már tántorogtak és hánytak. Láttam ugyan a tévében, hogyan ég a valószínűleg egy sorozatvető rakétáitól eltalált épület, mégis megrémített az üresség, annak hiánya, ami egykor itt volt. Egy pillanatra megálltam, poggyászsomat a sárga téglából kirakott burkolatra tettem, s néztem a tér ürességét. Azt hiszem, még a szám is résnyire nyitva maradt a csodálkozástól. Azt hiszem, egy rövid ideig levegőt is elfelejtettem venni. Előhúztam egy doboz cigarettát a zsebemből, és rágyújtottam. Kékes felhő ölelt körül, nem éreztem a város illatát. Nagymamára gondoltam, Klára nagymamára, aki biztosan kivenné a cigarettát a számból, a földre dobná, eltaposná, és ezt mondaná: „A finom frajrajnok nem dohányoznak!” Biztosan elszidná Grétát, a nagymama úri családjának fekete bárányát is, aki valamikor a háború előtt kezdett el nadragot hordani és szipkás cigarettát szívni. Elmosolyodtam, mikor a nagymamámra gondoltam, aki húsz évvel ezelőtt elfelejtett levegőt venni, s a halálba álmolta magát. Egy nap majd lefestem, furnérlemezre olajjal, gondoltam. A képnek erősnek és határozottnak kell lennie, mint a nagymamámnak, aki még a slingelt fehér hálóingjében is úgy nézett ki, mintha gránitból faragta volna meg az ő Mindenhatója.

Először arra gondoltam, hogy a Radić utcai villamosmegállóhoz megyek, és elvillamosozom az Alsóvárosig, de ekkor rájöttem, hogy édesanyám kórházban van, a ház üres, nekem pedig nincs kulcsom. Eszembe jutott, hogy édesanyám a munkahelyén volt, amikor tizennyolc évvel ezelőtt Zágrábba mentem, s a kulcsot dühömben a lábtörő alatt hagytam. Édesanyámat, aki akkor nem volt ott, hogy lássa, hogyan távozom, demonstratívan el akartam kápráztatni, meg akartam mutatni, hogy mindörökké bezártam magam mögött az üresen maradt ház ajtaját. Most üres, de tiszta.

Így tehát a Divald utca felé indultam, a felé az udvari házacskára felé, amelyben Jozefina írta dülöngélő betűit és központozás nélküli mondatait.

Vonszoltam magam a gyéren megvilágított, állandóan sötét utcán, amely a vágányok mellett egészen a Klajn utcáig húzódott. Arra gondoltam, hogy semmi sem változott, ez az utca mindig is félelemmel töltött el. Arra gondoltam, hogy elkezdődött és befejeződött a háború, de lényegében minden maradt a régiben, hogy a város, akár egy önfejű öregember, ment tovább a maga útján, visz-

szatért a régi szokásaihoz. De ezután láttam, hogy némely sötétségbe burkolózó ház ablakaiban üveg helyett még mindig hevenyészetten odaragasztott nájlakon lengedeznek. Hosszasabban elnézegettem ezeket a háborús sebeket a szegénység perspektívájából: néhány család a háborúból dinasztiként, császárságként keveredett ki, ugyanakkor némelyeknek, akik minden bizonnyal nem találták fel magukat, arra sincs pénzük, hogy nyolc év elteltével a nájlonfóliákat ablaküvegre cseréljék. Láttam a csillag alakú sérüléseket a házak homlokzatán, amelyekbe az égi áldás nedvessége ette bele magát: ősztől nincs kegyelem. A házak kitört pinceablakain keresztül penészszag áradt felém. Hirtelen az az érzésem támadt, hogy valaki vagy valami ebből a mély, penészes sötétségből váratlanul elkapja a lábam; iszonyúan elkezdtem sietni, alig kaptam levegőt. Futottam majdnem egészen a Divald utcáig.

[...]

Jozefina sötétbe burkolózó házacskája előtt álltam meg. Már arra kezdtem gondolni, hogy elment valahová, hogy a sötétben cél nélkül járkal fel és alá, hogy idős napjaira megzavarodott, s nem a korának megfelelően viselkedik, mikor eszembe jutott, hogy Jozefina a házán lévő egyetlen ablakot, amióta az eszemet tudom, mindig is vastag, sötétzöld lepedővel takarta el, hogy az emberek ne bámuljanak be a szobájába, és emlékeztem arra is, hogy nála soha nem égett egy villanyégőnél több. Spórolt. Az is megfordult a fejemben, hogy azért van sötétben a háza, mert lehunyta az úgy-ahogy még ép, hályogtól homályosan látó szemét. Bekopogtam, de senki nem nyitott ajtót. Lenyomtam a kilincset, az ajtó csendesen, önmagától kinyílt. Mintha a huzat nyitotta volna ki. Vagy egy váll, amelynek a tulajdonosát nem láttam. Csendesen végigcsontam a szűk, kocka alakú előszobán, és beléptem abba az egyetlen szobácskába, amely egyben Jozefina konyhája és nappalija is volt. Jozefina egy tejjüvegből készült, gomba alakú lámpa mellett görnyedten ült a foteljében, egy horgolt fekete kendő alatt, és a falat bámulta. Azt a Boldogságos Szűzanyát, amelyet Klára nagymamám halála után és akaratom ellenére édesanyám neki ajánlódkozott. Míg a szoba ajtajából, a sötétből, váltakozva hol Jozefinát, hol a távolba tekintő, kezeit egymáson nyugtató Szűz Mária alakját néztem, eszembe jutott, milyen mérges voltam édesanyámra, hogy a kép a tetőterünkől Jozefina nedves szobájába költözik át. Akkor úgy tűnt nekem, édesanyám minél gyorsabban és mindörökké igyekszik megszabadulni nagymamámtól, hogy az elnyűtt és agyonhasznált bútorokat és berendezési tárgyakat egyszer s mindenkorra el kívánja távolítani a házból, nagymamámat be akarja zárni valamilyen számomra hozzáférhetetlen helyre, ahogy az őt ábrázoló fényképeket is bedobálta egy kartondobozba, és elrejtette valahová.

[...]

„Jó estét, frau Jozefina”, szólaltam meg dadogva, mint egy gyerek.

„Katarina”, motyogta alig érthetően a fogatlan Jozefina. Úgy hangzott, mint ha egy hatalmas grízgombóccal viaskodna, amely megakadt a torkán, s nem engedí, hogy levegőt vegyen.

„Mi újság?” , esetlenkedtem, miközben a táskámat a földre tettem.

Jozefina az orrát szívogatta. Köténye zsebéből kivett egy zsebkendőt, és elkezdte törölgetni az orrát. Soha nem értettem, hogy amikor frau Malasztos sírt, miért az orrát törölgette, és nem a szemét. Most is szinte elnevettem magam emiatt, majdnem hangos nevetésben törtem ki.

„Ma-ri-ja”, szedte szótagokra édesanyám nevét. „Édesanyád... meghalt. Az anyukád nincs többé, Katarina.”

Az utolsó mondatot, mint egy lavinát, kiabálva lökte ki magából. Mintha felélegzett volna. Megdöbbenve néztem rá. Tudom, hogy a szemeim nagyra, hatalmasra nőttek. Azok a patetikus hippifilmek jutottak az eszembe, amelyekben a végre minden kötöttségtől megszabadult meztelen főszereplők szélesre tárt karral, kiabálva rohannak a vad széllel szemben. Mintha szabadok lennének. Mintha a meztelenség és az ordítás végre felszabadítaná és boldoggá tenné őket. Jozefina nagyon feldúlt volt, de én csak annyit kérdeztem: „Mikor? Mikor halt meg?”

MEDVE A. ZOLTÁN fordítása

